

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Dato: 30.04.2024
Dok.nr: 24/04561-4
Deres ref:
Saksbehandler: Monica Dahl

Uttalelse til høring - Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer

Det vises til invitasjon til høring – Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer og Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi. Frist for innspill til høringen er 2. mai 2024. Fylkeskommunens anmodning om utsatt frist ble ikke imøtekommet fra Riksantikvaren.

Troms fylkeskommunes høringsuttalelse oversendes innen høringsfristen til Riksantikvaren. Saken legges fram for behandling i hovedutvalg for kultur og helse 13.05.2024, og endelig vedtak ettersendes Riksantikvaren. Fylkeskommunedirektørens innstilling i saken er som følger:

- Troms fylkeskommune støtter arbeidet med utvikling av bevaringsstrategier for en langsiktig god forvaltning og bruk av kulturmiljøene.*
- Troms fylkeskommune mener det bør tilstrebes at deltema og utvalgte kulturmiljø i bevaringsstrategien for kystens kulturmiljøer er relevante for hele landet og bidrar til at viktige kulturmiljø bevares.*
- I den kommende strategien bør tradisjonelle kystnæringer knyttet til havet som ressurs- og næringsgrunnlag bli eget tema.*
- I den kommende strategien bør kunnskap knyttet til kystkultur inkludere den immaterielle kunnskapen knyttet til liv og virke langs kysten.*
- Troms fylkeskommune understreker viktigheten av at urfolk og nasjonale minoriteters virke og bruk av kysten blir løftet frem i den kommende strategien.*
- Troms fylkeskommune mener bevaringsstrategien for kystens kulturmiljøer og kommende strategier må følges opp med ressurser for forvaltningen og at det må utvikles og fastsettes finansieringsmodell og virkemiddelordninger.*
- Troms fylkeskommune mener strategien bør legge til rette for frivilligheten gjennom økonomiske virkemidler.*

I invitasjonen til høring av bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer ber Riksantikvaren om innspill på utfordringsbildet og avgrensningen av strategien, prioriteringer innenfor deltemaene og innsatsområdene. Riksantikvaren tar også gjerne imot innspill om det er noen av de omtalte temaene som ikke er relevante, eller som høringspartene mener bør prioriteres ned. Riksantikvaren ønsker særskilt tilbakemelding på:

1) Avgrensning

I hvilken grad er avgrensingen egnet til å favne de viktigste behovene og utfordringene knyttet til bevaring og bruk av kystens kulturmiljøer?

2) Deltemaer

Er de foreslåtte deltemaene i bevaringsstrategien egnet til å spisse innsatsen mot de riktige områdene innenfor kystens kulturmiljøer?

Har de foreslåtte deltemaene det riktige innholdet og de rette prioriteringene?

Er det visse kulturmiljøer som bør vektlegges mer innenfor de enkelte deltemaene? Hvilke problemstillinger bør prioriteres?

Avgrensning

I utkast til bevaringsstrategi er det foreslått at det ikke skal være noen geografisk definisjon av begrepet «kyst» i denne bevaringsstrategien. Men for enkelthets skyld er det valgt å avgrense til i, ved eller umiddelbar nærhet til saltvann. Videre står det at der fiskerbondens landskap strakte seg innover i landet, knyttet til eksempelvis ressursutnyttelse og vareutveksling er det likevel relevant å innlemme dette i avgrensingen. Troms er et område med stor grad av ferdsel og samhandling mellom kyst og innland. Det vurderes som viktig at det åpnes for at denne kontakten kan inngå der det er relevant.

Det er positivt at bevaringsstrategien favner bredt når det gjelder avgrensning, og at det er mulighet for fylkeskommunene og Sametinget å prioritere verdifulle kulturmiljøer inn i arbeidet. Videre står det at fartøy og båter skal være en integrert del av deltemaene og kulturmiljøene som knyttes til disse. Dette støttes av Troms fylkeskommune. I Troms er et av de tre nasjonale fartøyvernssenter etablert, Nordnorsk fartøyvernssenter i Gratangen. Senteret er en viktig kunnskapsinstitusjon i regionen og en viktig bidragsyter for bevaring av fartøyvernflåten i nord. I tillegg til materiell kunnskap bør immateriell kunnskap knyttet til bruken av båter også inkluderes.

Bevaring av kystkulturen og videreføring av kunnskap knyttet til kulturminner og kulturmiljø har i mange år vært helt avhengig av de frivilliges innsats. I Melding. St.16 om nye mål i kulturmiljøpolitikken og i forslag til bevaringsstrategi fremheves betydningen av frivillighetens innsats. Dette er viktig, men de frivilliges vilkår bør forbedres. Det er viktig at frivilligheten får økonomiske virkemidler for den viktige innsatsen de utfører for bevaring av kulturminner og kulturmiljø. Det bør utvikles statlige støtteordninger til frivillige lag og foreninger som jobber med kystkultur, f.eks. kystlagene som utfører et uvurderlig bidrag, særlig innenfor fartøyvernet.

I den langsiktige strategien bør det også være en plan for hvordan tradisjonskunnskap knyttet til kysten skal videreføres. Mye kunnskap er i dag i ferd med å forsvinne og det haster å få sikret videreføring av slik kunnskap. Dette gjelder blant annet bygging av klinkbygde båter og hvordan landskapet langs kysten har vært utviklet og benyttet av befolkningen.

Det kommer ikke tydelig fram i forslaget til bevaringsstrategi om det er tenkt å skifte ut deltema underveis i satsningen. Dersom det er hensikten, bør det skrives inn rutiner for etablering av nye deltemaer etter iverksetting av bevaringsstrategien.

Innsatsområder

Innsatsområdene *Bevaring og ombruk, Kunnskap og kompetanse, Opplevelse og engasjement og Urfolk og nasjonale minoriteter* viser hvilke aktiviteter og tiltak som skal prioriteres for å nå de nasjonale målene. Troms fylkeskommune støtter disse og ser det som viktig at innsatsområdene er felles for alle bevaringsstrategiene.

Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer har søkelys på ombruk og gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og kulturmiljøer som ikke lengre er i bruk. Senere forskning viser med tydelighet at det er klimavennlig å rehabilitere og tilrettelegge for ny bruk heller enn å rive og bygge nytt. Aktiv bruk av kulturmiljøer vil også bidra til å skape attraktive lokalsamfunn og muligheter for nye næringer og opplevelser. Troms fylke opplever en økning i turisme, og kulturminner og kulturmiljøer kan bidra til kunnskap om fylket og positive opplevelser i autentiske miljøer for tilreisende.

I høringen pekes det på fylkeskommunenes rolle som samfunnsaktør, som skal stimulere til utvikling og vekst i regionene. Troms fylkeskommune støtter forslaget om bedre samhandling på tvers av sektorer der det bør ses på samkjøring av statlige virkemidler. Det er viktig at Riksantikvaren har tilskuddsmidler knyttet til bevaringsstrategien. Samtidig bør regionale virkemidler samordnes og prioriteres inn i arbeidet med bevaring av kystkulturen.

Troms fylkeskommunes kommentarer til deltemaer

Det er positivt at bevaringsstrategien innledningsvis favner vidt og avgrensingen tilsier at svært mange kulturmiljøer kan inngå. Når det kommer til deltemaene oppleves imidlertid eksemplene å innskrenke mulighetene. Eksemplene viser til konkrete kulturmiljøer, i all hovedsak sør i landet. Det kunne med fordel vært tatt med eksempler fra flere steder i landet og ulike type kulturmiljøer som til sammen vil favne bredere og gir større handlingsrom og prioriteringer for de ulike landsdelene.

Deltema 1: *Sjøveien*

Deltemaet oppleves relevant og viktig, og med en interessant vinkling på hvordan bosetting og ferdsel har vært før og nå. Troms fylkeskommune vurderer at fiskeri og kystnæringer er et svært aktuelt tema der det er viktig å gjøre en innsats. Fiskerinæringen har alltid vært viktig for Troms hvor næringsgrunnlaget har vært avgjørende for bosettingen ved kysten for befolkningen, uavhengig etnisitet. Et deltema som kystnæringer vil kunne bidra til bevaring og utvikling av verdifulle kystkulturmiljøer og bidra til engasjement hos lokalbefolkningen.

Det savnes en mer helhetlig forståelse av samfunnsutviklingen langs kysten. Flere faktorer har ført til utvikling og endring av bosettingsmønsteret. Fiskeværene har utviklet seg i takt med tilgang på fisk, teknologi og markedsendringer. Fiskeværene har vært knyttet opp mot både fiske, tørrfiskeeksport, ishavsfangst, egg- og dunsanking og industriutvikling mm. Bevaringsstrategien bør, i tillegg til handelsstedene, synliggjøre fiskeværenes kulturminner og kulturmiljøer.

Tema Uthavner bør utvides til å inkludere viktige kulturmiljøer langs ytterkysten i hele landet. I Troms finnes det mange interessante og verdifulle kulturmiljøer på øyer. Det foregikk en stor utbygging av øyværene fra midten av 1800-tallet til begynnelsen av 1900-tallet. Samtidig foregikk en storstilt utbygging av sjømerker som fyrstasjoner, lykter og varder. Øyværene er i stor grad forlatt av flere årsaker, men en viktig utløsende faktor var endring i fiskefartøyflåten fra mindre åpne båter til større motoriserte båter som krevde tilpassende havneforhold.

Leia langs kysten har ført til at det i nord har vært utstrakt internasjonal kontakt både sørover, vestover og østover gjennom handel, fiske og fangst. Utveksling av ideer og varer har påvirket hvordan kulturmiljøene har utviklet seg. Blant annet var Pomorhandelen med Arkhangelsk som handelssentrum svært viktig gjennom flere århundrer. Det kan også nevnes at Tromsø fungerte som "Porten til Ishavet" og var utgangspunkt for mange internasjonale ekspedisjoner.

Den immaterielle kunnskapen er nært knyttet opp mot liv og virke gjennom bruken av kysten og kulturmiljøene. Innenfor samisk kulturvern har det i lengre tid vært en prioritert oppgave å også ivareta immateriell kunnskap, blant annet knyttet til bruk og forståelse av landskapet. Det er også

mange historier og sagn knyttet til det nordnorske kystlandskapet. Blant annet var markerte fjell og landskapsformer viktige for navigering og landkjenning for de som ferdes til sjøs. Stedsnavn bidrar også med informasjon om livet langs kysten. Kartlegging og ivaretagelse av denne typen kunnskap bør inngå i bevaringsstrategien.

Deltema 2: *Naustet – der vi går i land*, oppfattes som aktuell og relevant for Troms.

Under temaet Naustet er hovedtema støer, naustet, robåten, sjøbua, brygga og saltebua. Dette er et viktig tema som dekker en type kulturminner i Troms som er særlig sårbare og i fare for å gå tapt. Langs kysten var det tidligere mange små fiskemottak som tok imot fisk og bearbeidet den, gjerne i kombinasjon med trandamperi og tørrfiskproduksjon. Her kunne det være fiskehjeller, islager, egnebuer og rorbuer. Som følge av politiske føringer ble fiskebruk lagt ned og i dag står flere mottak langs kysten uten bruk i fare for å gå tapt. Dette er viktige kulturminner fra nyere tid som vitner om et klimavennlig fiskeri gjennom utnyttelse av lokale ressursene. Fiskemottak bør også inkluderes i strategien.

Brenningen under andre verdenskrig ga et stort tap av materiell kultur i Nord-Troms og Finnmark. Det er viktig å få oversikt over de kulturminnene som er igjen, inkludert ruinene etter bosetting. Gjenreisningsarkitekturen er svært interessant som et stort nasjonalt prosjekt med å gjenoppbygge områdene utsatt for ødeleggelse under krigen. Naust og uthus som ble ført opp i gjenreisningsperioden bærer preg av å være bygget med tilgjengelig gjenbruksmateriale og kreative løsninger. Dette er kulturminner som er særegne og viktige å bevare og en sentral del av etterkrigshistorien.

Deltema 3: *Ferie og friluftsliv langs kysten*. Undertema er fritidsbebyggelse, felleskapets fritid og ferie og fritidsbåter.

Dette er et spennende tema som tidligere har vært lite prioritert og som det er lite kunnskap om. Temaet oppleves i noe mindre grad relevant for Troms fylke og vil kreve kartlegging og registrering. Utfordringsbildet for kysten kulturmiljøer i Troms tilsier at det er andre type kulturmiljøer som er ønskelig å løfte fram i Troms. Riktignok er det eksemplene fra kulturminner fra deltema 3 som også finnes i Troms fylke men i begrenset grad. Det kan pekes på at det er en rik badstutradisjon i nord, spesielt knyttet til kvensk kultur. Etablering av lag og foreninger med egne anlegg, som f.eks. Tromsø roklubb etablert i 1920 med eget roanlegg og klubbhus, er et godt eksempel på fremveksten av organisert fritidsaktivitet.

I Troms er mange av de eldre hyttene langs kysten enkle hytter som er bygd opp av gjenbruksmaterialer. Disse bygningene har kvaliteter som viser hvordan folk bygde på en bærekraftig måte og brukte hyttene til rekreasjon i kombinasjon med f.eks. matauk. I Harstad og Tromsø hadde overklassen sommerhus som lå utenfor daværende bygrense. Mange av disse er ivaretatt og benyttes som boliger i dag. Det er viktig å få kartlagt mangfoldet av typer fritidsboliger og anlegg, og dokumentere bruk som vil kreve ressurser.

Troms fylkeskommune ber Riksantikvaren vurdere muligheter for å innlemme deltemaet i andre temaer/deltemaer, og ikke som et eget deltema.

Med hilsen

Vibeke Skinstad
etatssjef plan og kultur

Monica Dahl
Leder

Dokumentet er elektronisk godkjent og har ingen signatur

